

Poticanje rane pismenosti Plesom pisanja

Milinović, Morana

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:308413>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-26**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKE STUDIJE

MORANA MILINOVIĆ
POTICANJE RANE PISMENOSTI PLESOM PISANJA

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, rujan 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKE STUDIJE

Morana Milinović

POTICANJE RANE PISMENOSTI PLESOM PISANJA

Diplomski rad

Mentor rada:

Doc. dr. sc. Jelena Vignjević

Zagreb, rujan 2022.

Sažetak

Pismenost u užem smislu označava sposobnost pisanja i čitanja. To je jedna od najvažnijih kompetencija koju čovjek stječe jer predstavlja temelj za daljnje stjecanje znanja i razvoj mnogih drugih važnih umijeća. Na razvoj pismenosti važno je usredotočiti se u najranijoj dobi djetetova života. Premda uloga vrtića nije –opismenjavanje- djece, vrtić ipak ima važnu ulogu u poticanju tog procesa. Rana pismenost obuhvaća mnogo više od poznavanja i korištenja standardnih znakova, poput slova i brojeva. U predškolskoj dobi ona se očituje kao mnoštvo simboličkih prezentacija djece u namjeri da zabilježe vlastite poruke, različite doživljaje i ideje. Sve to djeca čine kroz igru.

Ples pisanja je poput umjetnosti i nudi bezbroj prilika i različitih pokreta za izražavanje. Ples pisanja je metoda početnog pisanja koja je usredotočena na pokret, a ne produkt; na proces, a ne konačan oblik. Neodvojiva je od ritma i glazbe, pjesama i igara. Od primarne je važnosti da djeca stvaraju pokret iz vlastitih emocija osjećajući se pritom sretno i ugodno u svom tijelu.

U radu se najprije govori o ranoj pismenosti, potom o važnosti poticanja pismenosti kod djece od najranije dobi kao i o načinima kojima se pismenost potiče i razvija. Nakon toga se detaljnije predstavlja Ples pisanja kao metoda početnog pisanja te njezin utjecaj na razvoj rane pismenosti,

Ključne riječi: igra, Ples pisanja, rana pismenost

Abstract

Literacy in the narrow sense means the ability to write and read. It is one of the most important competences that a person acquires because it represents the foundation for further knowledge acquisition and the development of many other important skills. It is important to focus on the development of literacy at the earliest age of a child's life. Although the role of the kindergarten is not to -literate- the children, the kindergarten still has an important role in encouraging this process. Early literacy encompasses much more than knowing and using standard signs, such as letters and numbers. In preschool age, it manifests itself as a multitude of symbolic presentations by children in order to record their own messages, different experiences and ideas. Children do all this through play.

The dance of writing is like art and offers countless opportunities and different movements for expression. The writing dance is a method of initial writing that focuses on movement rather than product; to the process, not the final form. It is inseparable from rhythm and music, songs and games. It is of primary importance that children create movement from their own emotions while feeling happy and comfortable in their bodies.

The paper first talks about early literacy, then the importance of encouraging literacy in children from an early age, as well as the ways in which literacy is encouraged and developed. After that, the Dance of Writing is presented in more detail as a method of initial writing and its impact on the development of early literacy,

Key words: play, dance of writing, early literacy

Key words: early literacy, play, dance of writing

SADRŽAJ

1. UVOD.....	2
2. RANA PISMENOST.....	3
3. RAZVOJ RANE PISMENOSTI U DJEČJEM VRTIĆU.....	8
3.1. Razvoj rane pismenosti s obzirom na dob.....	8
3.2. Aktivnosti za poticanje rane pismenosti u dječjem vrtiću.....	9
4. PROCES PISANJA.....	11
4.1. Predpisačke vještine.....	12
4.2. Razvoj grafomotorike.....	13
5. PLES PISANJA.....	16
5.1. O nastanku Plesa pisanja.....	16
5.2. Prostorno-materijalni uvjeti za Ples pisanja.....	17
5.3. Uloga odgojitelja u Plesu pisanja.....	18
5.4. Pokreti Plesa pisanja.....	19
5.5. Način provođenja Plesa pisanja.....	20
5.6. Prijedlog aktivnosti koje prate Ples pisanja.....	24
6. ZAKLJUČAK.....	25
7. LITERATURA.....	26

1. UVOD

Pisanje je aktivan proces koji uključuje kognitivne i motoričke kompetencije (Dhanya i Alamelu, 2020). Važna faza u usvajanju procesa pisanja je razvoj predpisačkih vještina. U radu se navode odlike i uvjeti te aktivnosti za razvoj predpisačkih vještina.

Osim samog procesa pisanja, rana pismenost obuhvaća i procese čitanja, kao i govorenja i slušanja. Navedene komponente također su posebno opisane u radu kao i načini njihova poticanja te aktivnosti koje se mogu provoditi u smislu poticanja razvoja rane pismenosti.

Kako bi dijete ovladalo vještinom pisanja, fina motorika šake mora biti razvijena, kao i preciznost pokreta, hvat te koordinacija oko – ruka (prema Vignjević i Pojer, 2008). Kako bi fina motorika bila primjereno razvijena, kreće se od većih djetetovih pokreta od samog rođenja, a koji uključuju i aktivnosti poput okretanja, ustajanja, puzanja, hodanja, trčanja. Osim razvoja motorike i pokretljivosti tijela, važne su i kognitivne funkcije u mozgu koje povezuju pokret i misao. Kognitivne funkcije omogućuju uočavanje, pamćenje, reproduciranje, povezivanje, mogućnost prenošenja i oblikovanja misli u poruke putem govornog odnosno pisanog jezika.

Metoda koja objedinjuje prethodno opisano je metoda nazvana Ples pisanja te je njezin koncept posebno opisan u radu kao i aktivnosti koje se ubrajaju u tu metodu. Sam naziv metode sugerira njezinu povezanost s pokretom, ritmom, sluhom kao i uključenost cijelog tijela (Oussoren, 2008a).

Ples pisanja je metoda koja kreće od početka pokreta uključenih u ovladavanje vještinom pisanja, počevši od šaranja, zatim pisanog crtanja i na kraju pisanja slovima. Ova metoda puno vremena i pozornosti posvećuje oblicima, prostoru i pokretu kako bi se kasnije uspješno savladalo pisanje slova, riječi i teksta. Korištenjem metode Plesa pisanja kao načina na koji se razvija grafomotorika, kod djece se zapravo razvija vlastiti stil i ritam pisanja i izravno se uvježbava osobni stil rukopisa, čitavo se vrijeme igrajući sa slovima (Oussoren, 2008a).

2. RANA PISMENOST

U sedamdesetim godinama dvadesetog stoljeća pojavljuju se značajne teorije o pismenosti i razvoju pismenosti dok se u devedesetim godinama formira sociokulturalna teorija pismenosti. Prema toj teoriji pismenost se razvija unutar određene socijalne okoline te je stoga naglašena uloga obitelji koja čini djetetovo primarno okruženje i s kojom dijete ostvaruje prve oblike komunikacije. Nakon obitelji, čija je uloga značajno naglašena tu su i utjecaji raznih okruženja kojima je dijete izloženo poput vrtića i škola. Pismenost, odnosno razvijene kompetencije pisanja i čitanja važan su komunikacijski kanal između pojedinca i okoline i važne su za sporazumijevanje. Prilikom usvajanja vještina pismenosti, važno je djetetovo okruženje. Poželjno je da dijete bude izloženo znakovima, simbolima, slikama i simbolima slova. Tako su aktivnosti u predškolskom periodu bazirane na igrama koje uključuju opažanje slova u svrhu povezivanja i zapamćivanja (Pečjak, 2000 prema Grginič, 2007). Poznavanje slova utječe na cjelokupan razvoj pismenosti, na mogućnost povezivanja slova u cjelinu, u riječ, rečenicu pa i misao. Navedeni procesi rezultat su i kognitivnih procesa u razvoju.

Rana je pismenost sklop sposobnosti, vještina, znanja i stavova koje dijete stječe prije formalne poduke u čitanju i pisanju, i koje su pretkazatelji vještine čitanja u kasnijem školskom razdoblju (Peretić, Padovan i Kologranić Belić, 2015). Rana pismenost obuhvaća šest sastavnica, a to su:

- fonološka svjesnost
- rječnik
- pripovijedanje
- interes za tisak
- koncept tiska
- imenovanje slova.

Fonološka svjesnost odnosi se na prepoznavanje, izdvajanje i baratanje manjim dijelovima od riječi. Očituje se prepoznavanjem rime, odnosno riječi koje se rimuju, prebrojavanjem slogova, odvajanjem početka i kraja riječi te izdvajanjem fonema u riječi (Ivšac Pavliša i Lenček, 2011 prema Peretić, Padovan i Kologranić Belić, 2015). Uvriježeno je mišljenje kako se fonološka svjesnost odnosi samo na procese analize i sinteze, no obuhvaća više procesa od navedenih. Fonološka svjesnost proces je koji djeca usvajaju slijedom od većih jedinica (rima i slogovi) prema manjima (fonemi) (Goswami, 2002 prema Peretić, Padovan i Kologranić Belić, 2015). Najjednostavnija razina fonološke svjesnosti jest stapanje riječi iz slogova i nju djeca najranije

usvajaju. Iduća razina je mogućnost raspoznavanja rime. Prije raščlambe riječi na slogove djeca uočavaju rimu i riječi koje se rimuju. Konstruiranje rime slijedi nakon usvajanja slogovne raščlambe. Nakon ova dva procesa slijedi fonemska raščlamba. Svi ovi procesi dio su fonološke svjesnosti. Fonološka svjesnost ovisi i o duljini i jednostavnosti riječi. Ovi procesi se lakše odvijaju i djeca ih lakše svladavaju ako su riječi kraće i jednostavnije. Fonološka svjesnost se odvija sukladno slijedećem rasporedu: slogovno stapanje, raspoznavanje rime, slogovna raščlamba, proizvodnja rime, fonemsko stapanje te fonemska raščlamba. Važno je naglasiti da prilikom fonemske raščlambe djeca prvo izdvajaju početni fonem u riječi.

Rječnik čine riječi koje pojedinac razumije (receptivni rječnik) i riječi koje aktivno proizvodi (ekspresivni rječnik). Receptivni rječnik veći je u odnosu na ekspresivni. Dobna granica za usvajanje novih riječi ne postoji. Djeca spontano usvajaju nove riječi, a količina ovisi o poticajnoj okolini (Peretić, Padovan i Kologranić Belić, 2015). Kad dijete usvaja novu riječ, ujedno usvaja i značenje te riječi i stvara vizualnu predodžbu, to jest sliku usvojenog pojma. Što je bogatiji rječnik, djeca lakše čitaju i razumiju pročitano. Ujedno čitanje potiče i utječe na usvajanje novih riječi i bogaćenje rječnika. Način na koji djeca usvajaju nove riječi odvija se kroz svakodnevnu interakciju s okolinom te kroz aktivnosti čitanja odnosno slušanja čitanog teksta.

Pripovijedanje je jedna od temeljnih vještina za razvoj čitalačkih sposobnosti. Pripovijedanje uključuje vještine: nizanje događaja, oblikovanje povezanog teksta (semantički i sintaktički), upotrebu specifičnog rječnika, razumijevanje uzročno-posljedične povezanosti i iznošenje ideje (isto).

Interes za tisak dio je svjesnosti o pisanom tekstu. Djeca samostalno pokazuju spontani interes za tisak. To se odvija prije nego okolina krene poticati razvoj svjesnosti o pisanom tekstu. Djeca nakon prve godine pokazuju prvi spontani interes za tisak. Uzimaju dostupne slikovnice i knjige i okreću stranice, proučavaju i na taj način ih čitaju na sebi svojstven način. često traže i odrasle da im čitaju i pričaju sadržaj iz određenih slikovnica. Zajedničko čitanje odraslih i djece (čitanje odraslog, razgovor o sadržaju, pokazivanje slika, odgovaranje na djetetova pitanja) utječe na povećanje djetetovog shvaćanja značenja važnosti pisanog teksta (isto).

Koncept tiska odnosi se na spoznaju da pisani tekst nosi značenje. Stalnost značenja odnosi se na obilježje da je priča uvijek ista bez obzira tko ju čita i djeca to obilježje vrlo rano usvoje. Jasno im je kad osoba čitajući izmijeni tekst ili nešto doda odnosno oduzme. Na taj način djeca postaju svjesna da tisak i ilustracija nose određeno značenje. Svjesnost o pisanom tekstu znači

da djeca znaju da: pisani tekst ima značenje, da se čita s lijeve na desnu stranu, da se čita odozgo prema dolje, da se priča nastavlja na slijedećoj stranici te da bijeli razmaci odvajaju riječi (Justice i Ezell, 2001 prema Peretić, Padovan i Kologranić Belić, 2015).

Imenovanje slova je uz fonološku svjesnost jedan od najznačajnijih pokazatelja spremnosti za poduku čitanja (Kuvač, Kraljević i Lenček, 2012 prema Peretić, Padovan i Kologranić Belić, 2015). U hrvatskom jeziku jedan grafem odgovara jednom slovu, što nije slučaj u svim jezicima. Ova činjenica djeci unutar hrvatskog jezičnog sustava olakšava proces imenovanja slova. Važno je da djeca znaju te postanu svjesna da grafemi predstavljaju foneme odnosno fonemi predstavljaju grafeme. U predškolskom razdoblju je važno da su djeca izložena simbolima slova, natpisima, knjigama, slikovnicama s tiskanim riječima. Ujedno interakcije s odraslima u okolini trebaju uključivati igre za raspoznavanje slova, povezivanje slova unutar riječi. Djetetu se treba omogućiti mnoštvo prilika da piše slova odnosno znakove i simbole koje prepoznaje kao slova. Djeca u ovoj dobi lakše prepoznaju velika tiskana slova te je poželjno da su takvim oblicima slova i okružena.

Rana pismenost započinje izranjajućom pismenosti. Pojam izranjajuće pismenosti odnosi se na proces koji počinje u prvoj godini i odvija se postupno. Odlike procesa su spontani i samostalni interes za pisani sadržaj što je uvjetovano izloženosti takvom sadržaju, a bez izravnog usmjeravanja (Peretić, Padovan i Kologranić Belić, 2015). Djeca već u dobi od dvije godine pa sve do treće istražuju pisani tekst kroz dostupnost slikovnica, simbola, znakova, natpisa u okolini. U toj dobi djeca su izložena različitim poticajima u vidu pjesmica i priča u kojima su zastupljeni i elementi rime. Djeca u toj dobi uočavaju i prepoznaju ponovljeni dio teksta. Povezuju svoja iskustva s pročitanim sadržajem. Izranjajuća pismenost priprema dijete za razdoblje rane pismenosti, a pojavljuje se ovisno o izloženosti djeteta odgovarajućem sadržaju. Provedena istraživanja o pismenosti predškolske djece sugeriraju kako djeca od treće do šeste godine razvijaju svjesnost o tisku, fonološku svjesnost, zatim grafičku (odnosi se na prepoznavanje slova i imenovanje abecede). Nadalje se razvija svijest o povezivanju glasa i slova te mogućnost čitanja s dekodiranjem (Grginič, 2007). Fonološka svijest vrlo je važna kad govorimo o predvještinama pisanja. Fonološka svijest preduvjet je za povezivanje slova i glasova. Razvoj fonološke svjesnosti kreće sricanjem riječi na slogove, a da bi djeci aktivnost bila jasnija i zanimljivija, dobro ju je povezati s ritmičkim udaranjem dlanovima. Na taj način još jasnije i bolje povezuju. Fonološka svjesnost nastavlja se izdvajanjem prvih, posljednjih te glasova u sredini riječi što se očekuje od djece u predškolskom periodu i jedan je od preduvjeta odnosno važnih elemenata upisa u školu. Naime, da bi djeca usvojila proces čitanja i posebice

pisanja, važno je da mogu razdvajati riječ na slogove i izdvajati pojedinačne glasove u riječi (Apel i Masterson, 2004).

Aktivnost pisanja podrazumijeva stvaranje oblika slova i kopiranje te precrtavanje oblika slova prije samog pravilnog pisanja koje se uči u školama (Grginič, 2007). Samostalnim istraživačkim aktivnostima djeca u predškolskoj dobi puno bolje usvajaju koncept slova i pisanja. Također, što su djeca više i učestalije okružena određenim slovima i znakovima, lakše ih prepoznaju i povezuju u određenu riječ. Autori Lomax i McGee (prema Grginič, 2007) proveli su istraživanje, kojim su ustanovili da grafička svjesnost prethodi fonološkoj. Također su ustanovili kako trogodišnjaci izloženi poticajnom okruženju prepoznaju slova i povezuju ih u već poznatu riječ.

Autorica Nikčević-Milković (2016) ističe kako je pisanje izrazito složena i zahtjevna aktivnost koja podrazumijeva kognitivnu razvijenost te uključuje razvoj tehnika i strategija pisanja u svrhu postizanja samoregulacije pisanja. Samoregulacija pisanja je proces koji se odnosi na djecu školske dobi, a uključuje procese pisanja, planiranja teksta, oblikovanja teksta i prijenosa poruke čitatelju. Samoregulacija uključuje i prenošenje i oblikovanje tijeka misli onoga koji piše te vrednovanje i procjenu napisanog. Osim samog razvojnog slijeda prema kome djeca prvo usvajaju grafomotoričku komponentu, vrlo važno je i okruženje odnosno djetetova socijalna okolina. Pod socijalnu okolinu autorica navodi roditelje, odgojitelje, učitelje.

Pisanje i čitanje obrnuti su procesi te se pisanje smatra složenijim procesom od čitanja (Čudina-Obradović, 2014 prema Nikčević-Milković, 2016). Pisanje je rezultat više procesa istovremeno pri čemu je naglasak na motoričkom segmentu i kognitivnom segmentu. Grafomotorički segment je svakako preduvjet i razvoja viših kognitivnih funkcija kada je riječ o procesu pisanja (Nikčević-Milković, 2016). Ustanovljeno je da je kod djece bez grafomotoričkih smetnji bolja kvaliteta rukopisa te količina i kvaliteta nastalog teksta (Čudina-Obradović, 2014 prema Nikčević-Milković, 2016).

Provedeno domaće istraživanje (Grginič, 2007) o pismenosti kod petogodišnjaka, čiji su rezultati kasnije uspoređeni s rezultatima istovjetnog istraživanja u inozemstvu, pokazalo je kako petogodišnja djeca nemaju razvijenu sposobnost formalnog čitanja i pisanja. Jednostavnije im je bilo prepoznati slova, posebice prvo slovo u riječi nakon što pronađu sličicu koja odgovara toj riječi. Najprije prepoznaju vizualni aspekt riječi, a potom prepoznaju slova, s naglaskom na prvo slovo u riječi. Cjelokupno gledano, rezultati istraživanja o pismenosti petogodišnjaka idu

u prilog razvijenom znanju o konceptu tiska i jezičnom razumijevanju, a manje im je razvijeno znanje o fonološkoj i grafičkoj svjesnosti.

Prilikom usporedbe dobivenih rezultata s rezultatima istraživanja u inozemstvu, ustanovljeno je kako su djeca u inozemstvu pokazala bolje rezultate, što se može pripisati razlikama u koncepciji školstva u različitim zemljama, gdje u mnogim slučajevima petogodišnja djeca već pohađaju školu, kao i više usmjerenim aktivnostima na poticanje razvoja pismenosti u predškolsko doba (Grginič, 2007).

3. RAZVOJ RANE PISMENOSTI U DJEČJEM VRTIĆU

3.1. *Razvoj rane pismenosti s obzirom na dob*

Pismenost je važna za pojedinca i za društvo u cjelini, pa postoji i društvena odgovornost za razvoj pismenosti već od razdoblja prije polaska u školu. To je u Hrvatskoj regulirano *Zakonom o predškolskom odgoju* (NN 94/13, Članak 23.a) prema kojem se uvodi obvezno pohađanje programa predškole u godini prije polaska u školu. Aktivnosti koje se podrazumijevaju uključuju razvoj pismenosti, no nisu strogo definirane, već su za njih dane osnovne smjernice odnosno poželjni ishodi. Rana pismenost u periodu prije polaska u školu temelj je kasnijem formalnom usvajanju pismenosti unutar školskog sustava. Ona utječe i na cjelokupan školski uspjeh, akademski uspjeh te osjećaj samopouzdanja učenika što je vrlo važno. Kako bi se ustanovile razine pismenosti te razvojne mogućnosti u tom segmentu, valja provoditi istraživanja. Jedno takvo istraživanje (Lenček i Užarević, 2016) provedeno je među trogodišnjacima i četverogodišnjacima jednog zagrebačkog dječjeg vrtića. U svrhu istraživanja formiran je upitnik za procjenu pismenosti. Cilj je bio istražiti postoje li razlike između trogodišnjaka i četverogodišnjaka unutar poznavanja koncepta tiska, izranjajućeg čitanja i pisanja, precrtavanja te unutar područja fonološke svjesnosti i poznavanja slova. Osim toga, unutar obje dobne skupine istraživalo se na kojem polju su djeca najuspješnija, a na kojem manje u svrhu daljnjeg razvoja pismenosti. Dobiveni rezultati idu u prilog tome kako trogodišnjaci sveukupno u svim područjima pokazuju slabije rezultate u odnosu na četverogodišnjake. Utvrđeno je kako djeca koja su sudjelovala u istraživanju nemaju razvijen koncept svjesnosti o tisku. Četverogodišnjaci imaju nešto bolje rezultate, no generalno govoreći djeca nemaju razvijenu svjesnost o riječima. U ispitivanju grafomotoričkih sposobnosti zadacima precrtavanja djeci su ponuđene slijedeće linije: okomita, vodoravna, kosa uzlazna i silazna te oblici: krug, četverokut, trokut, romb. Rezultati ukazuju na statistički značajnu razliku s obzirom na dob, pri čemu su četverogodišnjaci bili uspješniji. Obje dobne skupine bile su najuspješnije u precrtavanju okomite linije i kruga. Dobiveni rezultati ukazuju i potvrđuju važnost razvijenosti grafomotorike kao i razvojnog slijeda koji utječe na određene mogućnosti kod djece.

U zadacima fonološke svjesnosti također su bili uspješniji četverogodišnjaci negoli trogodišnjaci, a isti rezultati dobiveni su i na polju prepoznavanja slova. Svakako, obje dobne skupine bolje prepoznaju velika tiskana slova (Lenček i Užarević, 2016).

Dakle, ranu pismenost treba poticati različitim djeci primjerenim aktivnostima, o čemu će biti više riječi u tekstu koji slijedi.

3.2. Aktivnosti za poticanje rane pismenosti u vrtiću

Primjer aktivnosti kojima se potiče fonološka svjesnost jesu pjesmice i recitacije koje se obrađuju s djecom u krugu. Aktivnosti se mogu provoditi s djecom jasličke dobi pa sve do predškolske. Djecu se okupi u krugu te se uz ritmično udaranje (dlanovima ili udaraljka) kazuje pjesmica odnosno recitacija. Recitira se na način da se odvajaju slogovi te se ritmično ponavljaju (za to služe udarci dlanovima ili udaraljka). Djeca na taj način brzo pamte tekst, uočavaju rиму te raščlanjuju riječi na slogove.

Mnoštvo aktivnosti za predškolsku dob odnosi se na prepoznavanje prvog fonema u riječi. Tipična takva igra jest igra *Kaladont* kada djeca osvješćuju kojim fonemom riječ završava i pronalaze riječ koja tim istim fonemom počinje. Takva aktivnost može biti i igra u kojoj si djeca zadaju foneme te imenuju riječi koje počinju navedenim fonemom. Druga varijanta te igre je ona u kojoj djeca izvlače zapisane grafeme te kad određeni izvuku moraju smisliti riječ koja počinje istovjetnim fonemom. Igra se može igrati u timovima te djeca mogu skupljati bodove kako bi im bilo zanimljivije te kako bi ujedno usvojili koncept međusobne suradnje. Jedna od aktivnosti povezivanja grafema s fonemima je izrada taktilnih slova koja su smještena u centru početnog čitanja i pisanja (Srebačić, Hržica prema Kuvač Kraljević, 2015). Djeca mogu igrati igru raspoznavanja grafema opipom sa zatvorenim očima. Nakon što imenuju grafem, ujedno i osmisle riječ koja započinje istovjetnim fonemom. U svrhu poticanja sastavljanja slogova u riječ mogu se izraditi *puzzle* od slika i teksta. Na slikama se nalazi određeni predmet (dvosložni ili višesložni) te se ispod slike nalazi tekst (ime predmeta). Djeca spajajući dijelove slike u cjelinu ujedno i spajaju slogove u riječ.

Aktivnosti kojima se potiče pripovijedanje odnose se na uvođenje slikopriča u okruženje (isto). Što je dob djeteta manja, manje je slika, jednostavnije su, s manje detalja. Što je dob veća,

povećava se i broj slika, dodaju se detalji. Slikopriče mogu biti i tematski istovjetne određenoj obrađenoj priči. Na primjer, ako se radi o priči *Ježeva kućica*, izrade se slike koje će potaknuti djecu na pričanje te priče prema već slušanom sadržaju. Djeca ujedno prepričavaju već poslušani sadržaj. Osim toga, slike se mogu odnositi na priču koju sastavlja odgojitelj ili priču koju djeca još nisu čula kako bi sama smislila i ispričala sadržaj. Ovakva aktivnost ujedno potiče i razvoj mašte, kreativnosti, obogaćuje rječnik te razvija kompetenciju pripovijedanja priče s početkom, razradom i krajem. Inačica ove aktivnosti je ona u kojoj djeca poslušaju priču s početkom i razradom te bivaju potaknuta da sama osmisle kraj i ispričaju ga kako žele. U svrhu poticanja prepričavanja s djecom se izrađuju lutke, najčešće štapne. Lutke služe kako bi djeca interpretirala slušanu priču te ju i u suradnji s odgojiteljem scenski uprizorila.

Aktivnosti koje se odnose na predpisačke vještine uključuju različite predloške koje djeca popunjavaju nestrukturiranim odnosno prirodnim materijalima. Na kartonske predloške ucrtaju se različite vrste linija (ravna, okomita, vodoravna, kosa, valovita, isprekidana) te se djecu potiče da na linije slažu jesenje plodove prstima (kestenje), žličicom (zrnje kukuruza), većom pincetom (plodove žira). Nakon što svladaju popunjavanje linija, na kartonskim predlošcima mogu biti ucrtani simboli za grafeme. Naprednija razina ove aktivnosti bila bi da djeca samostalno plodovima slažu grafeme bez ucrtanog predloška, ali uz vizualni predložak koji se može nalaziti pored njih.

4. PROCES PISANJA

Pisanje je aktivnost koja uključuje proces i produkt (Sokolik, 2003 prema Dhanya i Alamelu, 2020). Proces čine koraci uključeni u stvaranje ideja, stavova i mišljenja, a produkt se odnosi na objedinjavanje svega navedenog u pisanoj formi. Pisanje je misaoni proces usvajanja jezika i zahtijeva puno truda i učenja kako bi se proces u potpunosti usvojio. Zhang i Chen (1989 prema Dhanya i Alamelu, 2020) navode kako se radi o sposobnosti osobe da učinkovito objedini ideje kroz usvajanje koncepta, rječnika i ostalih sastavnica jezika.

Aktivnost pisanja doprinosi oblikovanju pismene komponente jezika. Jezik se kao takav ostvaruje kroz pismeni i usmeni oblik. Stoga je aktivnost pisanja važna u svrhu postizanja jezika kao sredstva komunikacije (Vignjević i Pojer, 2008). Da bi jezik dobio i pismenu komponentu, razvijao se od simbola do slova, odnosno u nekim jezicima još uvijek se radi o simbolima. Kada je riječ o hrvatskom jeziku, sustav je razvijen tako da jedno slovo predstavlja jedan glas. Pismo koje se koristi u hrvatskom jeziku naziva se latinica, a znakovni sustav od 30 slova naziva se abeceda. Osim latinice, u hrvatskom jeziku se povijesno koristilo i glagoljično pismo kao i hrvatsko ćirilčno pismo (Vince 1990 prema Vignjević i Pojer, 2008).

Proces pisanja podrazumijeva odnosno zahtijeva i poznavanje slovnog sustava jezika kao i poznavanje osnovnih normi jezika te gramatičkih pravila (Vignjević i Pojer, 2008). Potrebno je također poznavati tekstovno ustrojstvo, lingvistiku teksta te normativnu stilistiku. Normativna stilistika odnosi se na jedinstvo gramatike, pravopisa i stila (isto). Pisanje kao jedan od segmenata jezika važno je učiti, usvajati i pritom primjenjivati kako motoričke funkcije tako i uključiti misaone procese (isto).

4.1. Predpisačke vještine

Prije samog formalnog usvajanja procesa pisanja, odnosno učenja pisanja u školi, nužno je razviti predpisačke vještine. One se odnose na vještine važne kako bi se mogao odvijati proces pisanja (Vignjević i Pojer, 2008). Predpisačke vještine razvijaju se i odvijaju u predškolsko doba, točnije svjesnost o pismu kod djece javlja se oko treće godine života. Tada se razvijaju prvi preduvjeti za usvajanje procesa pisanja i čitanja. Kao temeljne predpisačke vještine ističu se grafomotorika kao i vidna te slušna obrada jezika odnosno pisma (isto). Razvoj rane pismenosti odvija se istovjetno s razvojem fonološke svjesnosti, u dobi oko treće godine. Pokazalo se kako postoji međusoban utjecaj poznavanja slova i fonološke svjesnosti, no nije utvrđeno sa sigurnošću koji proces utječe na koji (Whitehurst i Lonigan, 1998 prema Ščapec, i Kuvač Kraljević, 2012). Usvajanje novih riječi i njihova značenja istovremeno znači i mogućnost izdvajanja fonoloških sastavnica riječi (Ščapec i Kuvač Kraljević, 2012). djeca s bogatijim rječnikom bolje barataju s fonološkim kodom i fonološkim kombinacijama. Istraživanja nadalje pokazuju povezanost razvoja rječnika, fonološke svjesnosti i rane pismenosti (Lombardino i sur., 1999 prema Ščapec i Kuvač Kraljević, 2012). Također, postoji povezanost verbalnog radnog pamćenja s pohranjivanjem i obrađivanjem složenih fonemskih kombinacija u hrvatskom jeziku (Zaretsky i sur., 2009 prema Ščapec i Kuvač Kraljević, 2012). Sve više se govori o ranoj pismenosti te o potrebi poticanja razvoja predpisačkih i predčitačkih vještina. Prihvaćena je važnost razvoja tih vještina kod djece i prije formalnih poduka koje počinju s polaskom u školu. Ono što bi predpisačke vještine trebale obuhvaćati jest sljedeće (prema Roskos, Christie i Richgels, 2003):

- aktivnosti koje uključuju slova abecede poput igre *memory* sa slovima abecede, igre uparivanja prvog slova sa sličicom pripadajuće riječi, aktivnosti s magnetnim slovima,
- okruženje koje potiče na pisanje, a to uključuje predloške simbola slova, papire, pisačka sredstva (olovke), tisak koji potiče djecu na pisanje i prepisivanje,
- istraživačke aktivnosti koje potiču djecu na zapisivanje zaključaka i opservaciju nakon istraženog.

Djeci su potrebne aktivnosti pisanja kako bi usvojila aktivnost čitanja, i obratno – potrebne su im aktivnosti čitanja kako bi usvojila proces pisanja. Potrebna im je govorna i razgovorna komponenta jezika kako bi usvojili oba prethodno navedena procesa pisanja i čitanja (prema Roskos, Christie i Richgels, 2003).

Predpisačke aktivnosti se razvijaju kao što je navedeno u predškolsko doba dok djeca pohađaju vrtić. Aktivnosti koje potiču razvoj predpisačkih vještina osim svog izravnog cilja imaju i jedan neizravni, a to je da trebaju pobuditi interes djeteta te mu biti zanimljive i motivirajuće. Ukoliko aktivnosti za razvoj predpisačkih vještina zadovoljavaju ove uvjete, djeca u većoj mjeri pokazuju interes za pisanje, počinju pisati iz radoznalosti, zabave i želje za znanjem, samopouzdanija su te imaju manje otpora prema aktivnostima pisanja u školi (Vignjević i Pojer, 2008).

Aktivnosti kojima djeca mogu razvijati predpisačke vještine su: igre prstićima i masaža vrhova prstiju, oblikovanje nestrukturiranog materijala poput plastelina, gline, glinamola, manipuliranje različitim prirodnim materijalima (kamenčići, plodovi jeseni), aktivnosti crtanja i slikanja (Posokhova, 2008).

Aktivnost koja djecu može potaknuti na pisanje je potpisivanje svog crteža kao autorskog djela. Djeca u svojim prvim fazama predpisačkih vještina stvaraju kako mogu, znaju i sukladno mogućnostima reproduciranja s obzirom i na okruženje u kome se nalaze. Njihovo stvaranje kao i pokušaje stvaranja i pisanja je dobro hrabriti poticati da se dalje razvijaju. To znači pohvaliti pokušaj i potaknuti dijete da se dalje razvija u tome smjeru (Vignjević i Pojer, 2008).

4.2. Razvoj grafomotorike

Razvoju grafomotorike prethode vrlo važne aktivnosti poput puzanja, hodanja, trčanja te razvoja hvata šake. To su aktivnosti koje se odvijaju prirodno unutar urednog razvojnog slijeda od samog rođenja djeteta. U šestoj godini djeca konkretnije stvaraju na papiru te ih se potiče na crtanje te precrtavanje različitih vrsta crta (ravna, zakrivljena, isprekidana, valovita, okomita, vodoravna). Svaki od pokreta ruku u izravnoj je vezi s živčanim sustavom u mozgu. Povlačenje različitih vrsta linija je važna predpisačka aktivnost kao veza između očiju i ruke odnosno koordinacija oko – ruka. Osim samog stvaranja i povlačenja različitih vrsta linija, grafomotorika se razvija različitim aktivnostima koje uključuju rad ruku, poput oblikovanja nestrukturirane mase, rezanja škaricama, nizanja struktura na špagu ili končić (Vignjević i Pojer, 2008).

Djeca već od druge godine počinju pisati kroz fazu šaranja. Smatra se kako se faza šaranja u smislu crteža razlikuje od faze šaranja u smislu pisanja. I namjera šaranja i način šaranja u svrhu

pisanja razlikuje se po samom procesu. Djeca uz poticajno okruženje i obilje sredstava poput olovki, bojica, kreda, flomastera ujedno i istražuju. Nakon same faze istraživanja, djeca sebi svojstvenom pisanju pridaju određeno značenje i povratna reakcija odraslih na takvo izražavanje je poželjna i potrebna djetetu za ohrabrivanje i jačanje samopouzdanja. Potom djeca crtajući počinju izražavati svoje misli, ideje, doživljaje odnosno prenositi određene poruke. Potom slijedi faza u kojoj djeca pišu stvarajući simbole koji su njihova interpretacija slovnih znakova, u skladu sa svojim mogućnostima reproduciranja. Ovu fazu slijedi faza pisanja slova. Prilikom svake faze važno je da su djeca potaknuta i ohrabrena za prelazak u novu fazu, da ih se ne korigira ni ispravlja, već hrabri i potiče (Čudina-Obradović, 2000).

Od svoje treće godine djeca primjećuju situacije u svojoj neposrednoj okolini, što uključuje i situacije u kojima se odvija proces sporazumijevanja. Pisanje je jedan od važnih segmenata procesa sporazumijevanja i izloženo tome dijete primjećuje prijenos pisanih poruka odnosno pismenu komunikaciju među članovima svoje okoline. To je kvalitetan poticaj koji dijete može potaknuti na imitiranje pisanja što započinje stvaranjem različitih vrsta linija i imitiranja pisanja (Apel i Masterson, 2004).

Razvoj fine motorike ruku u ranom djetinjstvu promatra se i ogleda ujedno i kroz dječji crtež. Što je dijete bliže polasku u školu, sve više se fokus stavlja na način pisanja slova odnosno u tijeku školovanja na rukopis. Kako bi se uopće moglo govoriti o rukopisu te kako bi dijete uopće razvilo kompetenciju pisanja, potreban je set vještina koje povezuju motoričke i kognitivne funkcije. To uključuje vještinu držanja olovke, iskustvo stvaranja olovkom po papiru koje počinje crtanjem različitih linija te kontrolu pokreta ruku. Pisanju prethodi aktivnost crtanja. Da bi se i ta aktivnost odvijala, djeca trebaju posjedovati vještine koje uključuju vizualnu percepciju, mogućnost usmjeravanja pažnje, usredotočenost, koordinaciju oko - ruka (Morović, Matijević, Divljaković, Kraljević i Dimić, 2015).

Grafomotorika se sustavno razvija određenim grafomotoričkim vježbama. Radeći vježbe djeca ujedno razvijaju pravilno držanje tijela, ruku i sredstva za pisanje. Djeca na taj način počinju svjesno ovladavati pokretima i samopouzdanje pristupiti aktivnostima. Faze u razvoju grafomotorike jesu: faza nepreciznih pokreta, faza precrtavanja (odnosi se na oblike poput kruga, kvadrata, pravokutnika) i faza crteža (nastaju crteži ljudskog tijela s detaljima). Za proces pisanja vrlo je važna i dobra motorička pokretljivost prstiju. Ako postoje odstupanja u motoričkom razvoju, odražavaju se i na kompetenciju i cjelokupan proces pisanja (Novak, 2021).

Stvaranje i izražavanje na papiru kreće istraživanjem. Dijete istražuje na način da stvara crte, točke, pritišće sredstvom o papir i promatra što se događa, istražuje kako nastaju tragovi po papiru odnosno kakve sve linije može stvoriti. U trećoj godini dijete stvara kružnim pokretima i može nacrtati krug, dok s četiri godine može nacrtati četvrtaste oblike. S pet godina dijete može crtati trokut i počinje crtati složenije oblike (Morović i sur., 2015). Kako bi se razvoj odvio prema navedenom slijedu, razvoj motoričkog kao i centralnog živčanog sustava moraju biti uredna razvojna slijeda (isto). Naime, Morović i suradnici (2015) proveli su istraživanje u kojem su sudjelovala djeca dobi od 2 godine i 6 mjeseci do 5 godina. Radilo se o djeci s neurorizičnim razvojem odnosno s teškoćama u razvoju. Istraživanjem je ustanovljeno kako postoje značajna odstupanja u razvojnim fazama crteža u svim dobnim skupinama. Najznačajnije odstupanje je zamijećeno u dobi od 3 godine, kada se razvijaju prvi konkretniji oblici odnosno kružni pokreti prema četvrtastima. Istraživanjem je također ustanovljeno da djeca kojima je manje razvijena desna strana mozga crtaju s manjom kompetencijom prostorne organizacije dok djeca s manje razvijenom lijevom stranom mozga crtaju s manje detalja. Autorice su istraživale i razlike s obzirom na spol te je ustanovljeno kako su kompetencije djevojčica izraženije i razvijenije nego kod dječaka (Morović i sur., 2015).

Šimek (2016) navodi kako u razvoju grafomotorike postoje slijedeće razine:

- Razina šaranja (Specifična je za djecu u dobi od dvije godine. Pokreti se odvijaju iz lakta, zglob se ne miče, ruka je zgrčena, olovka se rijetko odiže s papira, a šaranja često prelazi granicu papira i dijete ne ma kontrolu nad pokretima.)
- Razina oblika (Javlja se u dobi od tri godine s oblikom kruga.)
- Razina skice (Dijete crta lik i imenuje ga.)
- Razina crtanja (Javlja se između četvrte i pete godine kad i prvi crtež čovjeka.)

Na putu do ovladanosti vještinom pisanja dijete prolazi kroz svaku od tih razina, naravno, uz individualne prilagodbe svake od njih.

5. PLES PISANJA

5.1. O nastanku Plesa pisanja

Pisanje podrazumijeva pokret i gibanje, a ti su pokreti prirodni odgovori ljudskog tijela na glazbu. Ples pisanja progresivni je glazbeno- pokretni program razvoja početnih pisačkih vještina. Ovaj program vježbanja koordinacije i grafomotorike podrijetlom je iz Nizozemske. Njegova osnivačica, grafologinja Ragnhild A. Oussoren, ovu metodu pisanja i kretanja za djecu razvila je u devedesetim godinama 20. stoljeća, a odonda se prakticira u brojnim dječjim vrtićima i osnovnim školama u većini europskih zemalja.

Pokreti se mogu izvoditi u prostoru stojeći, hodajući, sjedeći, pa čak i ležeći. U početku djeca opće pokrete gledaju i izvode imitiranjem. Najprije se pokreti izvode cijelim tijelom što je dobra priprema za tzv. „škrabanje“ na podlozi za pisanje. „Škrabanje“ je drugi pojam za Ples pisanja i obuhvaća sve pokrete koji se izvode na podlozi za pisanje, a to su škrabanje, vijuganje, šaranje, kruženje i eksperimentiranje (Oussoren, 2008a).

Ples pisanja stimulira obje moždane hemisfere tako što uključuje istovremenu uporabu i lijeve i desne ruke. Osnovni pokreti mogu se izvoditi različitom brzinom, oblikom i veličinom te uz različit pritisak i uz što je moguće više boja. Ponavljanje pokreta jednih preko drugih u ovoj metodi naziva se „učvršćivanje“. Time se pozitivno djeluje na razvoj koordinacije oko – ruka. Jednako tako, ponavljanjem pokreta, rutine i rituala kod djece razvijamo osjećaj povjerenja i sigurnosti (Oussoren, 2008a).

Ples pisanja neodvojiv je od emocija. One su vidljive kroz pokrete i pritisak koje dijete koristi (upotrebljava) prilikom izvođenja pisanja. Djeci je potrebno omogućiti dovoljno vremena kako bi izrazila što osjećaju i doživljavaju. Slobodno izražavanje bez potrebe za postignućem i rezultatom (ishodom) razvija samopouzdanje kod djece, a upravo je ono izvor kreativnosti i mašte, socijalnih i motoričkih vještina te utječe na kognitivni aspekt ličnosti.

Metoda Ples pisanja temeljena je na psihološkoj analizi rukopisa. Odnosi se na razvoj koordinacije šaka i prstiju uz uključivanje pokreta cijelog tijela. Vježbe navedene metode usmjerene su razvoju koordinacije cijelog tijela, održavanju ravnoteže te poticanju aktivnosti obaju moždanih polutki. Ples pisanja je takva metoda koja se zasniva na aktivnostima koje potiču vježbanje pokreta i linija od kojih se sastoje slova. Metoda Ples pisanja dijeli se na

određene teme. Teme sadrže vježbe sa posebnim glazbenim predloškom koji potiče brzinu i napetost izvođenja pokreta. Također postoje pjesmice čiji stihovi potiču određene vježbe za tijelo i mogu se izvoditi stojeći ili sjedeći. Neke od vježbi preporučuju se izvoditi uz zatvorene oči, ukoliko je djeci tako ugodno. Vježbe Plesa pisanja poželjno je uključiti u svakodnevni rad. Cilj je postići usvajanje određenih pokreta na djeci zabavan i ugodan način.

Ples pisanja je metoda koju se preporuča uvesti u dobi od pet godina. Metoda je svakako korisna i za djecu polaznike školskog programa kao i djecu polaznike srednjih škola ukoliko imaju poteškoće s rukopisom. Metoda ne uključuje poučavanje pisanja, već vježbe koje razvijaju grubu i finu motoriku. Primjena metode Plesa pisanja utječe na kvalitetniji odnos između slova, pokreta i raspodjele na papiru. Potom na bolji raspored među slovima te bolju organizaciju u raspodjelu riječi i linja na podlozi za pisanje.

Smisao metode Plesa pisanja ogleda se u tome da djeca razviju dobru koordinaciju te da potom razviju svoj stil pokreta temeljen na autentičnim pokretima i osobnosti.

Istraživanja pokazuju kako djevojčice generalno govoreći imaju bolji rukopis i bolje pišu u odnosu na dječake. Smatra se nadalje kako su pokreti i oblici koje djevojčice stvaraju više obli, dok se kod dječaka ogledaju uglati oblici, ravni te ispruženi. Proces pisanja uključuje poznavanje i korištenje kako obliih tako i uglatih linija, no ne u smislu prevladavanja samo jedne vrste, već sukladno određenim pravilima pisanja.

5.2. Prostorno-materijalni uvjeti za Ples pisanja

Kako bi djeci pisanje bilo svakodnevno dostupno i ono postalo aktivnost koju može svakodnevno ponavljati ako želi, može se načiniti centar aktivnosti za Ples pisanja. Takav prostor može sadržavati ploču pričvršćenu na zid i ploče koje se mogu postaviti na stol kako bi se pokreti u prostoru mogli izvoditi na različite načine. Osim ploče i stolića za Ples pisanja, potrebni su papiri različitih veličina i razni materijali za pisanje i izvođenje (koji omogućuju bogatstvo) pokreta, istraživanja i eksperimentiranja.

5.3. Uloga odgojitelja u Plesu pisanja

Uloga je odrasle osobe u provedbi Plesa pisanja omogućiti djeci dovoljno prostora i materijala za istraživanje i eksperimentiranje. Najprije je važno uspostaviti rutinu koja je put prema slobodnom izražavanju, fantazijama i zabavi u vlastitom prostoru, na ploči ili papiru. Ples pisanja sastoji se od devet tema koje započinju slušanjem skladbe predviđene za određenu temu čitanjem priče koja je također povezana s određenom temom. Nakon analize i razgovora o pročitanoj priči, djeca pokretima tijela oponašaju središnji element priče (vulkan, stablo, šetnju u prirodi). „Djeca postaju svjesna senzornog i tjelesnog značenja svojih ekspresija i suprotnosti, poput gore i dolje, obje strane tijela, uključujući i kontrast između nasumičnih i usmjerenih pokreta“. (Oussoren, 2008a, str. 21) Ponavljanjem osnovnih pokreta učvršćujemo ih i oni postaju „sekundarni“. Potom slijedi aktivnost pisanja kredom po ploči ili olovkom po papiru. Metoda se odvija postupno te je ponekad potrebno ponavljati aktivnost više puta prije prelaska na sljedeći dio. Vježbe ruku i ručnih zglobova u aktivnosti oponašanja elemenata iz priče djecu opušta, što znači da ruka iz krutog hvata prelazi u hvat povoljan za pisanje u kasnijoj fazi. Hvatanje krede odozgo potiče moždane podražaje omogućujući napredak i bolji nadzor i kontrolu izvođenih pokreta nad površinom za pisanje, što se očituje u aktivnostima pisanja.

Kada djeca u svojim igrama i crtežima sama stvaraju vlastite kombinacije pokreta i Plesa pisanja, to je znak da su „početni putovi za pisanje dobro pohranjeni u program njihova mozga“. (Oussoren, 2008a str. 11)

Ples pisanja nam pokazuje vještine fine motorike, ali ono započinje najprije pripremom i korištenjem cijelog tijela za izvođenje pokreta, dakle započinje vještinama grube motorike. Naglasak se stavlja na proces, a ne na produkt, dakle na izvođenje pokreta, a ne crtanje određenih i konačnih oblika.

5.4. Pokreti Plesa pisanja

Pokreti na kojima se temelji metoda Plesa pisanja jesu sljedeći (prema Oussoren, 2008a):

- ravni oblici i linije (napeti su i čvrsti, slijede ritam i brojenje te imaju tendenciju čvrstih i sporih oblika),
- obli oblici (meki su i opušteni te pripadaju melodiji i fleksibilnosti, teku brže od ravnih linija),
- kružni pokreti (kreću se ulijevo ili udesno bez obzira na to što je smjer pisanja slijeva nadesno),
- uglati pokreti,
- pokreti od manjih prema većima te od većih prema manjima,
- osmica (vodoravna i okomita).

Plesa pisanja za cilj ima kombinirati i istodobno aktivirati: ritam i melodiju, um i emocije, tijelo i dušu, napetost i opuštenost, senzomotoriku i psihomotoriku, grubu i finu motoriku, oblik, pokret i raspodjelu.

Ritam pisanja je pozitivan kad je pisanje uravnoteženo i temeljeno na ritmičnim pokretima. Negativnim se smatra kad se radi o neskladu i aritmičnosti.

Ples pisanja može se izvoditi i unutar obiteljskog okruženja, kao i unutar institucija poput vrtića ili škola. Vježbe se mogu provoditi kraće i češće. Vježbe stvaranja i pokreta mogu se izvoditi na različitim površinama (vodoravnim i okomitim), a cilj je postići što bolju kordinaciju oko-ruka. Prilikom stvaranja na ploči (često i pred ostatkom skupine) cilj je istraživati pokrete kako kredom tako i spužvom. Djeca nemaju zadan predložak koji moraju precrtati te na taj način ni ne bivaju vrednovana ili procjenjivana i proces stvaranja je slobodniji i sigurniji.

Metoda Plesa pisanja kreira fizički i psihički ritam i ravnotežu. Metoda je holistička i utječe na: intelekt, kao i na tijelo i senzomotorne vještine.

Autorica ove metode učenje pisanja uspoređuje s učenjem plesanja. Ples je rezultat praćenja tonova i ritmova glazbe te usvajanja specifičnih pokreta i koraka. Što više se vježba, vještina je bolje usvojena. Isto je i s pisanjem. Pokreti su sitniji, no također su svojevrsan ples, no ples rukom po papiru. Iako se čini kako je pisanje rezultat pokreta rukom, ipak se odnosi na pokrete cijelog tijela koji uključuju i održavanje ravnoteže te rad više mišićnih sustava.

5.5. Način provođenja Plesa pisanja

Prije samog procesa plesa pisanja, odgojitelj priča priču, priču koja je uvod u navedenu aktivnost. Materijal na kojem će djeca stvarati i izražavati se treba biti unaprijed pripremljen. Poželjno je uključiti i glazbu. Devet je tema za priče unutar metode, a to su sljedeće (Oussoren, 2008a, 2008b):

- Vulkan – potiče osjećaj oslobađanja, prikaz i podjelu površine, zagrijavanje, grijanje i simuliranje pokreta pisanja. Ovom temom se uvježbava pisanje petlji prema gore i dolje, a ujedno se stvaraju uvjeti za razgovor o tijelu i osjećajima.
- Šetnja u prirodi – potiče maštu i opuštanje, razgovor o stvarnosti i snovima. Potiče povezivanje i sklad u pisanju.
- Krugovi i osmice – stvara se opuštajuća atmosfera, stimuliraju se križni pokreti za oči i mozak. Razvija se logičko mišljenje. Stvara se mogućnost rješavanja problema i sukoba i stimulira se tečno pisanje.
- Robot – aktivnosti zagrijavanja, koordinacije tijela. Potiče se neovisnost i ustrajnost, jača se asertivnost i stimulira pisanje jasnih i točnih uglova.
- Vlak – stimulira suprotne signale, povećava brzinu pisanja i uvježbava se povezivanje slova te izrada petlji u pisanju. Razvija se svijest o disanju.
- Rastuće drvo – ističu se temelj, disciplina, spontanost, organizacija i improvizacija, koordinacija tijela i pokreta pri pisanju. S ovom temom vježbaju se osnovni pokreti pisanja.
- Srebrna krila nad morem – razvija se svijest o razlici između stanja opuštenosti i napetosti te se potiče rasprava o iskustvima i osjećajima. Također se vježba tečnost pisanja.
- Mačke – stimulira se svijest o vlastitom tijelu, koordinacija očiju, ruke i ušiju. Razvija se osjećaj sreće potaknut smijanjem s mačkom. Razvijaju se oblici odnosno pokreti i linije za povezivanje oblika slova *a*, *c*, *d* i *g*.
- Mandala – odnosi se na vježbu za oči i organizaciju, stimulira svijest o sebi i osjećaj odgovornosti. Povećava sigurnost osnovnih pokreta skraćenim ponavljanjima svih prethodno opisanih tema.

Metoda Ples pisanja opisana je detaljno unutar dvije knjige, odnosno dva dijela. U prvom dijelu opisana je metoda te način obrade svake od tema zasebno. Uz knjige, dolaze i glazbeni predlošci koji prate svaku od tema. Svaki glazbeni broj točno odražava temu o kojoj se radi te potiče

određeni ritam pokreta i određen način gibanja tijela i pokreta ruku prilikom stvaranja. Svaka od tema počinje i određenom pričom koju odgojitelj priča kao uvod. Priča opisuje temu te se usredotočuje na osobine onoga što je predmet teme. Ako je riječ o temi vulkan, priča je usmjerena na osnovne osobine vulkana kako bi djeca mogla povezati način gibanja i pokreta sa zadanom temom. Ujedno su priče koncipirane na način da su sadržajne i zanimljive djeci. Svrha cijele metode je motivirati djecu i potaknuti ih da uživaju prilikom stvaranja. U nastavku se opisuje svaka od tema prema predlošcima iz knjige (Oussoren, 2008a). Svaka od tema može se izvoditi samostalno, u paru te manjim skupinama djece. Pri provođenju programa svaka se tema izvodi kroz dulji period, npr. tijekom cijelog tjedna.

Tema vulkan

Vježba počinje pokretima koji imitiraju vulkan. Svakako prethodi razgovor o vulkanu te upoznavanje djece s pojmom, izgledom i načinom funkcioniranja vulkana. Ples pisanja je metoda koja nije vezana za rezultat, već za proces i pokret. Naglašava važnost pokreta. Prilikom izvođenja određenih pokreta, u ovom slučaju pretvaranja da su djeca vulkan, također nije važna ispravnost reproduciranja pokreta. Prilikom aktivnosti crtanja ili slikanja naglašena je važnost velike podloge te što manjeg izbora boja kako to djecu ne bi omelo pri stvaranju. Što se tiče podloga, djeca mogu stvarati na stolu, na podu, na ploči. Pri crtanju vulkana naglasak je na pokretima od gore prema dolje i obrnuto s obzirom da vulkan eruptira te odražava takvu vrstu pokreta. Glazba koja prati ovu temu je glasna, s elementima bubnjeva i buke.

Šetnja u prirodi

Za razliku od prethodne aktivnosti koja potiče na uzbuđenje, aktivaciju i naglije pokrete, ova aktivnost u osnovi ima namjeru umiriti i opustiti. Glazba koja se koristi u ovoj temi treba biti prigodna i opuštajuća, odraz teme. Nakon što djeca poslušaju glazbu, preporuča se s njima razgovarati o doživljaju i osjećajima koje je glazba kod njih pobudila. Prilikom aktivnosti crtanja ili slikanja na ovu temu, djeca mogu prikazivati šumske puteve raznim linijama, potok koji teče, liniju koja odražava brdovit i neravan teren. Ujedno ih se potiče da prikažu neke životinje. Ponovno se naglašava da je cilj proces i stvaranje te tijek nastajućih linija, a ne krajnji rezultat.

Krugovi i osmice

Pisanje osmice važna je aktivnost radi svladavanja kružnih pokreta, pisanja i povezivanja slova u pisanju. Aktivnost pisanja osmice (vodoravno i okomito) počinje stvaranjem osmice u zraku, tijelom, pokretom. Pokret osmice na papiru djeci je ponekad teško reproducirati. Stoga je važno da pokret usvoje tijelom, potom postupno uz glazbu na podlozi.

Robot

Aktivnost robota podrazumijeva oštrije i uglate linije i pokrete. Ujedno je povezana oblicima trokuta, kvadrata i pravokutnika za što se kod djece javlja mogućnost postupno u četvrtoj, petoj i šestoj godini. Djeci zanimljiva i prikladna aktivnost za ovu temu je da upravo oni glume robota krećući se po prostoru. Na taj način dobivaju najbolji uvid u vrstu pokreta, ritmičnost, tempo i oštrinu. Nakon toga djecu se potiče na stvaranje ravnim linijama, ukoliko su u mogućnosti nacrtati upravo jedan od prethodno spomenutih oblika.

Vlak

Za ovu temu potrebno je da djeca stvaraju oblike arkada i girlandi. Oba oblika temelje se na povezanim kružnim pokretima, no u jednoj vježbi su pokreti slijeva nadesno, dok su u drugoj s desna na lijevo. Djeci to može predstavljati izazov te je pritom u redu pomoći im usmjeriti pokret ruke s ciljem pravilnog izvođenja pokreta, a ne dobivanja određenog konačnog produkta.

Rastuće drvo

Ova tema dijeli se na četiri podteme, a odnose se na dijelove drveta: deblo, grane, lišće, jabuke. Za svaku od tema izvode se pokreti tijelom odnosno specifično rukama pa šakama ruku. Pokreti su odraz teme koju prezentiraju. Pokreti su ravni, sve gipkiji i kad se dođe do teme jabuka, postaju kružni.

Srebrna krila nad morem

Prilikom prezentiranja ove teme djeci, mogu se potaknuti njihovi odgovori o tome što bi bila srebrna krila. Potom im se može usmjeriti pažnja na ptice koje lete nad morem, prvenstveno na galebove te njihov oblik dok ih sa zemlje gledamo u letu. More, valovi

i oblik galeba pozivaju na aktivnost stvaranja kistom, vodenim bojama, na blage, nježne i valovite pokrete. Nakon tih prvih crteža, djeca mogu dodavati i ribe.

Mačke

Za ovu temu prikladna glazba je skladba „Mačke“. Naglasak je na kružnim pokretima i crtežu glave, potom kružnim i polukružnim oblicima i ostalih dijelova (trbuh, udovi, rep).

Mandala

Crtež mandale objedinjuje i povezuje sve prethodne vježbe. Stoga se posljednji tjedan provedbe programa Plesa pisanja sastoji od objedinjavanja i ponavljanja svih prethodnih vježbi te prikaza mandale.

Autorice Vignjević i Pojer (2008) provele su istraživanje s ciljem provjere uspješnosti metode. Istraživanje su provele u skupini od dvadesetero djece od kojih je deset djevojčica i deset dječaka, dobi od 5 godina do 6 godina i 1 mjesec. Istraživanje je trajalo devet tjedana, odvijalo se u godini pred polazak u školu. Roditelji djece iz skupine podržali su projekt jer im je bilo stalo da djeca usvoje slova. Ujedno, u skupini su djeca pokazivala interes za pisanjem. Budući da je fokus na pokretu, tako su provedeni testovi s namjerom procjene pokreta odnosno razvijenosti motorike ruke. Testovi su provedeni periodično kako bi i djeca stekla uvid u određeni napredak. Ponajviše izazova u stvaranju i pokretima zamijećeno je prilikom crtanja girlandi i arkada u vježbi vlak te prilikom crtanja osmica. U svrhu svladavanja ovih pokreta djeca su prelazila prstima po plakatu na kojem su bili nacrtani spomenuti oblici. Za tu vrstu istraživanja interes su pokazala i djeca koja imaju zamjetno lošije razvijenu motoriku. Nakon provedbe svih devet tema kroz devet tjedana, rezultati su išli u prilog napretku. Zamijećeno je kako djeca uspješnije svladavaju određene pokrete, što je i bio cilj.

U drugoj knjizi koja opisuje metodu Ples pisanja (Oussoren, 2008b) vježbe i glazba povezani su s oblikom svakog od slova. Dakle, svako slovo okarakterizirano je određenim vrstama linija kojima su djeca ovladavala prateći teme iz prve knjige *Ples pisanja*. Potom, u drugoj knjizi, melodija na glazbenom CD-u prati pokrete kojima nastaje određeno slovo u pismu. Na taj način se djecu potiče i na konkretno pisanje određenih slovnih oblika, što je viša razina aktivnosti u odnosu na ovladavanje pokretima kojima nastaju određene linije. Kao i aktivnosti u prvoj knjizi,

i ove su praćene glazbom. Ujedno podrazumijevaju određeni uvod koji predstavlja odgojitelj (isto).

5.6. Prijedlog aktivnosti koje prate Ples pisanja

Aktivnosti koje se mogu provoditi u svrhu poticanja razvoja grafomotorike, a povezane su s metodom Ples pisanja odnose se na kreiranje pokreta prstima i rukama pomoću prirodnog materijala. Elementi iz prirode dobri su primjeri različitih oblika linija, oblika i struktura. Aktivnosti koje se mogu provoditi uključuju stvaranje kamenčićima, grančicama, različitim prirodnim materijalom kojim se oblikuje hvat ruke kao i razvija fina motorika. Osim same manipulacije različitim strukturama (oblim, okruglim, manjim, većim, duguljasti, zaobljenim) djeca ujedno uz pomoć takvih pojedinačnih struktura mogu sastavljati cjelinu i raditi zadane oblike. Tako uz pomoć oblutaka mogu raditi krug ili osmice, uz pomoć grana konstruirati trokute ili četverokute. Priroda je obilje izvora oblika uz pomoć kojih djeca mogu istraživati, učiti i razvijati se. Ujedno, djeca mogu pokretima prstiju stvarati prema zadanim temama različitim sipkim materijalima poput brašna, kukuruza, griza... na taj način pokret je dublji, intenzivniji, sigurniji i podložan istraživanju plesu i s manjom mogućnošću pogreške budući da se uvijek može početi iznova.

6. ZAKLJUČAK

Pismenost je puno više od samog rukopisa i gramatičkih pravila. Pismenost kao osnovni oblik sporazumijevanja koji obuhvaća i govor, pisanje, slušanje vrlo je važan konstrukt u svakodnevnom životu. Svaki pojedinac ima osnovnu potrebu komunicirati i to može postići verbalno ili pismeno. Znati pisati puno je više od učenja slova i povlačenja crta po papiru koje su u prvim razredima škole pravilnih linija, a kasnije sve nepravilnijih i nerazumljivijih.

Pisanje slova jedan je od značajnijih razloga za brigu koje navode mnogi roditelji predškolske djece. Većina roditelja pribojava se kako će dijete svladati slova, kako će naučiti pisati, kako će pratiti školske sadržaje. Kako bi dijete što lakše i što uspješnije ovladalo pisanjem, važno je poticati razvoj cjelokupne motorike djeteta, a posebno fine motorike, kao i provoditi vježbe za poticanje predpisačkih vještina.

Primarnu ulogu u odgoju svakog djeteta ima obitelj kao djetetova primarna socijalna okolina. No u suvremenom načinu života, djeca provode najveći dio dnevnog vremena u dječjem vrtiću, pa je i na vrtiću zadatak i odgovornost odgoja djece i pripreme djece za školske izazove. Vrtić kao odgojno-obrazovna institucija zapošljava stručnjake čija je uloga provoditi ciljane aktivnosti u svrhu kvalitetnijeg poticanja svih djetetovih razvojnih mogućnosti. Ujedno je zadaća vrtića educirati roditelje i predstaviti im korisne metode. Kako bi djeca lakše i kvalitetnije svladala određeni razvojni ishod, važno ih je uključiti u proces učenja, u proces istraživanja, omogućiti im da sudjeluju, da uživaju i istražuju te pritom ostvaruju svoje razvojne mogućnosti i stječu određene kompetencije.

Ples pisanja jedna je od metoda koje ispunjavaju kriterije koji su optimalni za djetetov napredak u svladavanju vještine pisanja. Prije svega naglasak stavlja na proces te povezuje aktivnost s ugodom. Omogućuje djetetu da stvara samostalno ili u suradnji s drugom djecom iz skupine. Izuzima mogućnost pogreške, naglasak stavlja na proces i otvara djetetu mogućnost samouvida u vlastite mogućnosti. Djeca na Ples pisanja vrlo dobro reagiraju te postižu napredak koji proizlazi iz njihove intrinzične motivacije. Aktivnosti provedene na ovaj način djeci omogućuju razvoj fine motorike te potiču na pozitivnu perspektivu usvajanja učenja pisanja slova u školi.

7. LITERATURA

Apel, K., Masterson, J. J., (2004). Jezik i govor od rođenja do 6. godine. Od glasanja i prvih riječi do početne pismenosti – potpuni vodič za roditelje i odgojitelje. Zagreb: Ostvarenje

Dhanya, M., Alamelu, C. (2020). Methods and significance of pre writing activities in acquisition of writing skills. Solid state technology, 63 (2)

Grginič, M. (2007). Što petogodišnjaci znaju o pismenosti. Život i škola, 17

Lenček, M., Užarević, M., (2016). Rana pismenost – vrijednost procjene. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, 52 (2): 42-59

Morović Lang, M., Matijević, V., Divljaković, K., Kraljević, M., Dimić, Z. (2015). Drawing skills in children with neurodevelopmental delay aged 2-5 years. Acta Clin Croat, 54: 119-126

Nikčević-Milković, A. (2015). Psihologija pisanja – određenje područja, motivacija, samoregulacija, poučavanje, metode istraživanja, esejsko ispitivanje. Napredak, 157 (1-2): 125-144

Novak, M. (2021). Razvijanje ručnih vještina kao priprema za opismenjavanje. Varaždinski učitelj – digitalni stručni časopis za odgoj i obrazovanje. 4 (5)

Oussoren, Ragnhild A. (2008a). Ples Pisanja, Ostvarenje, Zagreb, 2008.

Oussoren, Ragnhild A. (2008b). Ples Pisanja 2, Ostvarenje, Zagreb, 2008.

Peretić, M., Padovan, N. i Kologranić Belić, L. (2015). Rana pismenost. U: Kuvač Kraljević, J. (ur.), Priručnik za prepoznavanje i obrazovanje djece s jezičnim teškoćama. (str. 52-62). Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Posokhova, I. (1999). Razvoj govora i prevencija govornih poremećaja u djece. Zagreb: Ostvarenje.

Rhoskos, K., A., Christie, J., F., Richgels, D., J. (2003). The essentials of early literacy instruction. Young children, 52-60

Srebačić, I., Hržica, G. (2015) Aktivnosti poticanja jezičnog razvoja (kao plod rada Komunikacijske platforme projekta). Kuvač Kraljević, J. (ur.), Priručnik za prepoznavanje i

obrazovanje djece s jezičnim teškoćama. (str. 128-152). Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Ščapec, K., Kuvač Kraljević, J. (2012). Rana pismenost kod djece s posebnim jezičnim teškoćama. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja 49 (1), 120-134

Šimek, M. (2016). Rana pismenost kod trogodišnjaka i četverogodišnjaka (Diplomski rad). Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Zagreb.

Vignjević, J., Pojer, S. (2008). Razvoj predpisačkih vještina u predškolskoj dobi metodom plesa pisanja

ZAHVALA

Zahvaljujem mentorici Jeleni Vignjević na ukazanom povjerenju, podršci i pomoći tijekom izrade ovog diplomskog rada.

Izjava o izvornosti diplomskog rada

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.
